

Má smysl se v 21. století učit latinu? Latina jako nástroj pro rozvoj čtenářské gramotnosti.¹

Teaching Latin in the 21st century

Mgr. Martina Vaníková, Ph.D.
Ústav řeckých a latinských studií FF UK

Článek se zabývá důvody, proč je i v 21. století užitečné studovat latinu. Věnuje se rovněž latině jako prostředku ke zvyšování čtenářské gramotnosti. Česká republika se dle testů čtenářské gramotnosti (PISA) dlouhodobě pohybuje pod průměrem zemí OECD. Zahraniční zkušenosti a výzkumy ukazují, že výuka latiny má na čtenářskou gramotnost žáků výrazně pozitivní vliv – ve Velké Británii existují dokonce programy na zavádění latiny na základní školy právě s cílem zvýšit čtenářskou gramotnost dětí.

The Czech Republic has been ranking below OECD average in reading literacy (PISA) assessment. Foreign experience and research show that Latin lecture has significantly positive impact on students' reading literacy. In the UK, programmes to reintroduce Latin to primary curriculum exist to support the goal of improving reading literacy in children.

Latina se po krátké renesanci po roce 1989 z gymnázií vytrácí. Učitelé latiny nemají podporu ředitelů, jen málo žáků o ni aktivně projevuje zájem, zejména je-li v konkurenční nabídce s „užitečnějšími“ předměty, jako s anglickou konverzací, IT předměty, případně jinými živými jazyky. Rodiče, kteří latinu na gymnáziu sami neměli, ji pro své děti na školách nežádají. Má-li se situace alespoň mírně proměnit, je potřeba jasně formulovat, proč by se tento mrtvý jazyk vyučovat měl. O to se v poslední pokoušejí v popularizačních článcích zejména autoři z německé a anglické jazykové oblasti.²

Nejčastěji jsou zmiňovány následující důvody:

- na zcela praktické úrovni umožňuje latina **lepší pochopení slovní zásoby** jak v mateřském jazyce, tak v dalších živých jazycích a odborné terminologii;
- studium latiny je v současnosti často jediná příležitost, jak se naučit **gramatiku jako systém**, jež pak lze aplikovat při výuce dalších jazyků nebo při používání již osvojených řečí, včetně mateřštiny;

¹ Vznik tohoto článku byl podpořen programem Univerzitní výzkumná centra UK č. 204053.

² Vlivem latiny na rozvoj osobnosti žáků se také podrobně zabýval Bořivoj Marek v článku *Vliv klasického vzdělání na rozvoj osobnosti – část 3*, která byla uveřejněna v tomto časopise v roce 2017.

- s oběma výše zmíněnými body souvisí rozvoj **překladatelských, ale i čtenářských kompetencí žáků**;
- výuka latiny a římské kultury otevírá žákům cestu **k antické literatuře, kultuře, mytologii a filosofii**, na něž často není v hodinách literatury a historie dostatek prostoru, a tedy vede k hlubšímu pochopení evropské kultury a myšlení;
- pro vyučující pak může být latina velmi užitečná jako nástroj rozvoje **interkulturní komunikace**;
- podobně jako matematika mohou klasické jazyky **rozvíjet logické myšlení** skrze uchopení systému jejich fungování.

Cílem tohoto článku není dokázat platnost všech výše uvedených bodů ani stanovit jejich hierarchii, ale podrobněji prozkoumat tvrzení, že může latina sloužit jako nástroj rozvoje čtenářské gramotnosti.

V západní Evropě a v USA jsme v posledních dvou desetiletích svědky zvýšeného zájmu o výuku latiny a klasických studií v širším slova smyslu na středních, ale dokonce i základních školách. Tento zvýšený zájem vychází právě z toho, že se ukazuje, že výuka latiny je velmi efektivní při rozvíjení tzv. „21st century skills“,³ zejména kritického myšlení, čtenářské gramotnosti a komunikace. Není to jen subjektivní názor vyučujících latiny, ale potvrzují to i průběžně prováděné výzkumy. Výzkumy vedené v USA (např. Eddy 1981; Cooper 1987, 2009) prokázaly, že žáci, kteří studují cizí jazyk, dosahují signifikantně vyšších výsledků v testu SAT Verbal, přičemž nejvyšších výsledků dosahují žáci, kteří studují latinu. Poslední výzkum (Cooper 2009) probíhal v letech 2003/4 a 2004/5 na 9077 žácích z veřejných středních škol v Gwinnet county, GA. Byly porovnávány výsledky žáků, kteří nestudují cizí jazyk, s žáky, kteří studovali latinu, němčinu, francouzštinu či španělštinu. Výsledky žáků v testech SAT byly rovněž porovnávány s jejich výsledky v testech PSAT (Preliminary SAT), jež podstupují ve druhém nebo ve třetím ročníku střední školy. Ukázalo se, že studium jazyka má výraznější pozitivní vliv na výsledky žáků, kteří mají horší výsledky v testech PSAT. Kromě obecných SAT testů, jejichž součástí je od roku 2016 Reading, Writing a Math, se žáci mohou podrobit rovněž tzv. SAT Subject testu. Každoročně jsou zveřejňovány statistiky, z nichž je evidentní, že žáci, kteří se

³ Jejich přesná definice se různí, ale nejčastěji se mezi ně řadí: • LEARNING SKILLS • kritické myšlení • kreativní myšlení • spolupráce • komunikace • LITERACY SKILLS • **čtenářská gramotnost** • mediální gramotnost • digitální gramotnost • LIFE SKILLS • flexibilita • iniciativnost • sociální dovednosti • produktivita • Leadership.

podrobují SAT Subject testům z cizích jazyků mají výrazně lepší výsledky rovněž v obecném SAT testu, přičemž ti, kteří skládají SAT Subject test z latiny, dosahují každoročně zcela nejlepších výsledků (studenti, kteří skládali SAT subject test z němčiny měli druhé nejlepší výsledky po studentech, kteří skládali test z latiny):

	2015	2016
celkový průměr (Reading/Writing)	495/484	494/492
+ SAT Subject z němčiny	635/634	645/651
+ SAT Subject z latiny	680/676	685/682

Lze předpokládat, že SAT Subject test z latiny podstupují jen ti nejlepší studenti, ovšem i průměrné výsledky žáků, kteří na střední škole měli latinu (bez ohledu na délku trvání kurzu), jsou průměrně vyšší než u žáků jiných předmětů:

průměr studentů latiny	560/543	561/542
------------------------	---------	---------

Dr. Evelien Bracke zveřejnila v roce 2017 výsledky pilotního průzkumu ve Velké Británii, v němž zkoumala vliv jednorocní výuky latiny na 162 žáků ze 6 základních škol (kontrolní skupina žáků nestudujících latinu čítala 54 žáků). Metoda tohoto průzkumu byla následující: žáci dostali na začátku projektu standardizovaný „New Group Reading Test“ (NGRT) test a druhý NGRT test absolvovali i na konci ročního projektu, spolu s testem z latiny. Kromě toho provedly výzkumnice i kvalitativní průzkum formou dotazníkového šetření. Z tohoto pilotního šetření vyplývá, že žáci, kteří absolvovali roční latinu, měli mírně lepší výsledky závěrečného NGRT testu. Na škole, kde měli latiny několik hodin týdně, měli žáci výsledky ještě lepší. Dr. Bracke pracuje nyní na výzkumu na rozsáhlejší vzorku.

V USA proběhlo rovněž několik projektů na zvýšení čtenářské gramotnosti⁴ skrze výuku latiny žáků ze znevýhodněných rodin, a to s pozitivními výsledky. Ve Velké Británii existuje cca od roku 2009 mnoho programů na podporu zavádění latiny na základní školy

⁴ Pojem čtenářská gramotnost byl pro účely šetření PISA definován takto:

„Čtenářská gramotnost představuje porozumění, využívání, posuzování a angažování se v psaných textech za účelem dosažení cílů jedince, rozšíření jeho znalostí a potenciálu a aktivní účasti ve společnosti.“ (Mezinárodní šetření PISA 2015, Národní zpráva)

(*Literacy Through Latin, Iris Project, Via Facilis* etc.) s cílem zvýšit čtenářskou gramotnost, v níž začala Velká Británie dle měření PISA zaostávat.⁵

Česká republika se v testech čtenářské gramotnosti dlouhodobě pohybuje pod průměrem zemí OECD, přičemž výsledek z roku 2015 ukazuje statisticky významnou odchylku od průměru OECD (ČR se v roce 2015 umístila na 31. pozici), a to i přes zlepšení o 9 bodů oproti roku 2009. Z výsledků PISA 2015 rovněž vyplývá alarmující fakt, že jsou v České republice velké rozdíly ve výsledcích mezi jednotlivými školami a rovněž mezi jednotlivými kraji. V roce 2018 proběhlo zatím poslední testování PISA, zaměřené tentokrát právě na čtenářskou gramotnost.⁶

Přestože je v České republice možnost testování přínosu latiny k rozvoji čtenářské gramotnosti z více důvodů (viz dále v bodech 2 a 3) omezená, lze předpokládat, že výsledky amerických a britských průzkumů jsou univerzálně platné, a tedy při správné metodice výuky by měly být stejné výsledky pozorovatelné i zde.

Přestože se tento článek zabývá zejména latinou jako nástrojem rozvoje čtenářské gramotnosti, domnívám se, že je rozvoj čtenářské gramotnosti jen vítaným vedlejším produktem výuky, jejíž hluboký smysl je ve skutečnosti jiný. Dovolím si v tom smyslu citovat odpověď prof. Nechutové na otázku, jak užitečné v dnešní době je studium latiny: „Absolventi klasických gymnázií se kupodivu uměli uplatnit téměř ve všech povoláních. Nejenom že byli vítáni na každé vysoké škole, kde to většinou byli dobří studenti, ale stávali se třeba poštovními úředníky nebo administrativními řediteli a byli to lidé na svém místě. Mohla bych floskulovat o kulturních statcích a jejich nepominutelnosti, o kořenech, ze kterých vycházíme a na které bychom neměli zapomenout. Ale nahráli jste mně na smeč minulým číslem muni.cz, kde jsem našla rozhovor s titulkem ***Matematika má vychovávat k logickému a korektnímu myšlení.*** A to je přesně to, co mám na mysli. Domnívám se, že **latina a klasické jazyky vůbec mohou tuto funkci**, o které v rozhovoru mluvil profesor Rosický, **plnit stejně dobře jako matematika.** A zatímco matematika je vlastně čistou formou – ovšem s velkým Č a s velkým F – latina má navíc také velmi bohatý a ušlechtilý vnitřní obsah. Kromě toho, že latina tu formu zprostředkovává a učí, samozřejmě daleko méně sofistikovaně a komplikovaně, ale o to přístupněji, než matematika, tak tím také

⁵ Velká Británie je v měřeních PISA stále nad průměrem OECD, ale ze 17. místa na světě v roce 2006 se propadla na 23. místo v roce 2015 (v roce 2010 byla 25.). Podle zjištění OECD byla v roce 2013 Velká Británie jedinou zemí OECD, v níž má věková skupina 55-60 lepší výsledky ve čtenářské gramotnosti než věková skupina 16-24.

⁶ Výsledky tohoto testování budou dle oficiálních zpráv k dispozici od 3. prosince 2019.

přivede jejího uživatele k tomu, že si přečte v originále třeba Cicera nebo Vergilia nebo něco obdobně hlubokomyslného či obveselujícího. A ono je to nejenom hlubokomyslné nebo obveselující v tom pokleslém slova smyslu. **Tyto texty jsou opravdu nositeli evropské humanity, to je prostě málo platné.**“

Bibliografie:

- Bracke E. - Bradshaw C. The Impact of Learning Latin on School Pupils: A Review of Existing Data. *Language Learning Journal* November 2019.
- Cooper, T. C. Foreign Language Study and SAT-Verbal Scores. *The Modern Language Journal* Winter 1987.
- Cooper, T. C. – Yanosky, D. J. – Wisenbaker, J. M. Foreign Language Learning and SAT Verbal Scores Revisited. *Foreign Language Annals* 41(2), 2008, s. 200-217.
- Eddy, P. *The Effect of Foreign Language Study in High School on Verbal Ability as Measured by the Scholastic Aptitude Test-Verbal. Final Report.* The Centre for Applied Linguistics: Washington, 1981.
- Marek, B. Vliv klasického vzdělání na rozvoj osobnosti – část 3. *Andragogika – čtvrtletník pro rozvoj a vzdělávání dospělých* 3-4/2017; s. 2-8.
- Nechutová, J., Význam latiny by se neměl hájit prvoplánovitou užitečností. *muni.cz*, 22. února 2006. (dostupné online: <https://www.em.muni.cz/veda-a-vyzkum/294-vyznam-latiny-by-se-nemel-hajit-prvoplanovitou-uzitecnosti>, posl. přístup 2.11.2019)
- <http://irisproject.org.uk> (posl. přístup 2.11.2019)
- <https://www.thelatinprogramme.co.uk/> (posl. přístup 2.11.2019)

Mgr. Martina Vaníková, Ph.D., Ústav řeckých a latinských studií FF UK
martina.vanikova@ff.cuni.cz
Celetná 20, Praha 1, 110 00